

Kære deltagere!

Inden vi nu går hen og lader os forskrække over al juraen og de dramatiske trusselsbilleder i det ophavsretlige system, så lad os lige finde noget koldt vand og slå i blodet.

Det drejer sig jo frem for alt om at være praktiske. Det vil sige, at vi skal have fundet nogle enkle regler, der er til at administrere, i stedet for at bukke under for paragrafskræk.

Det er min opfattelse, at Lov om ophavsret giver os disse muligheder, så lad os straks uddrage de enklest mulige retningslinier for et dagligt arbejde.

1. Som udgangspunkt er alle (amatør)billeder fra før 1970 frie på markedet og kan gengives uden tilladelse og vederlag til fotografen.

Han/hun skal dog stadig navngives, i overensstemmelse med hvad god skik kræver.

Loven skelner mellem billeder (beskyttet i 50 år efter optageåret) og værker (beskyttet 70 år efter ophavsmandens død) og Mogens Kocktvedgaard skriver om den mulige skelnen mellem de to begreber:

”Rent praktisk vil man vel ofte se på, om fotografen er professionelt uddannet og/eller har sin levevej som fotograf, men i princippet er der naturligvis intet til hinder for, at en amatør kan frembringe et fotografisk værk. (...) Der er endnu ingen vejledende praxis på området”.
 (“Lærebog i immaterielret”, 2002, side 69)

Det er unægtelig en gummiregel! Den er så vanskelig at anvende i praksis, at der ikke engang er nogen, der har vovet at prøve den af i en retssag.

Denne manglende prøvelse har så til resultat, at der ikke eksisterer nogen sikker definition på forskellen mellem “værk” og “billede”.

Hvis man skulle anvende den generelle ophavsretregel (hvor man opererer med “værkhøjde”) skal et værk have et personligt præg. Det må altså ikke være noget, som alle sådan lige kan lave: det skal bære mærket af ophavsmandens ånd!

Men hvordan afgør man det? Man kan selvfølgelig - som Kocktvedgaard - sige, at professionelle laver værker og amatører laver billeder, men det holder jo netop ikke i praksis. Det er dog et brugbart udgangspunkt - man skal bare huske, at det ikke nødvendigvis passer....

Pointen her er, at fotografiske billeder nok er beskyttet i 50 år efter optagelsesåret (§70 stk. 2), men der er en særregel i §90 stk. 5:

”Bestemmelsen i § 70 finder ikke anvendelse på fotografiske billeder, der er fremstillet før den 1. januar 1970”. Det medfører så netop, at alle **billeder** fra før 1970 er frie på markedet, så at sige, og uden ophavsretlig beskyttelse.

Hvis det til gengæld er et **værk** er det stadig ophavsretligt beskyttet under forudsætning af, at fotografen har levet indtil 1953, uanset optageåret. Det vil jo da i hvert fald omfatte en stor del af alle fotografier optaget i hele 1900-tallet!

Hvad gør man så i praksis? Man prøver selvfølgelig på at finde frem til fotografen, og hvis I kender billedets proveniens kan det jo være let nok. Måske står fotografens navn ligefrem på billedet, og i det tilfælde er vanskelighederne jo også til at overse: det er jo bare at spørge rettighedsindehaverne, arvingerne.

Hvis de ikke kan findes indenfor en rimelig tid, er der et par muligheder, hvis man vil holde sig på dydens smalle sti.

Man kan kontakte Visda (<https://www.visda.dk>)

og forklare dem sagen. De vil så søge efter fotografen **og** lave en aftale med jer, hvorefter I indbetaler honoraret til Visda. Hvis rettigheds-haverne så dukker op kan de henvende sig til Visda og få udbetalt pengene.

Men Visda (tidligere kendt som *Copydan*) er også involveret i at opretholde en generel aftalelicens (§50-52) med arkiverne, hvorefter det enkelte arkiv indbetaler en sum penge (som udgangspunkt: 12 øre pr. billede) og dermed erhverver sig retten til at bruge billederne uden af spørge videre.

Det ligner en fornuftig løsning, der også er til at bruge i praksis.

2. Alle fotografier optaget i 1970 eller senere er beskyttet i mindst 50 år.

Det gælder uanset om fotografierne er billeder eller værker. *Billederne* er beskyttet i de 50 år, men er der tale om *værker* er beskyttelsestiden altså 70 år efter fotografens dødsår.

Med hensyn til hvem der har retten: se pkt. 3.

3. Professionelle fotografer (reklame- og portrætfotografer) har sandsynligvis ikke retten til de billeder, de erhvervsmæssigt har optaget i perioden fra d. 1.1.1970 til d. 1.7.1995!

De har den ideelle ophavsret (droit de la paternité), men de har ikke retten til at udnytte dem økonomisk. Det vil fx. sige, at de nok skal navngives, men ikke honoreres!

Hvem har så retten? Det har bestilleren, såmænd. I erhvervsmæssigt øjemed arbejder fotografer jo udelukkende efter bestilling, og så gælder særlige regler.

For billeder optaget mellem 1961 og 1995 gælder den famøse §12 i den daværende Fotografilov: "Retten til bestilte billeder tilhører bestilleren, hvis ikke andet er aftalt", og en sådan aftale blev kun sjældent indgået. Det betyder at bestilleren havde retten til billedet, da Lov om Ophavsret kom til i 1995 og forlængede beskyttelsestiden til 50 år, og derfor er det bestillerens ret, der forlænges.

Disse billeder er sandsynligvis ikke i stor udstrækning havnet i arkiverne endnu, men når de gør er det altså bestilleren, der skal spørges, og det skal de i værste fald helt frem til 2045 (for billeder optaget i foråret 1995).

De billeder, professionelle fotografer har optaget på eget initiativ ("efter naturen" som det hedder i den gamle lov) har de ophavsretten til, i det omfang de kan kaldes værker. De vil så være beskyttet i 70 år efter fotografens død. Det samme gælder erhvervsmæssige fotografier optaget før 1970. De var nemlig frie på markedet da den nye lov kom, og derfor virker loven her med tilbagevirkende kraft.

4. Da pressefotografer altid indgik en "anden aftale" har de retten til billeder og skal betragtes som ophavsmænd.

Pressefotograferne var tidligt opmærksomme på disse regler og forsynede endda ofte deres billeder med stemplet "Eneret", ligesom de i hvert fald fra 1965 leverede billeder efter handels- og leveringsbetingelser, der tydeliggjorde, at de beholdt retten til fotografiet og kun solgte retten til at mangfoldiggøre det i overensstemmelse med det aftalte.

Billeder, optaget af pressefotografer, skal derfor **altid** betragtes som værker og de er beskyttet indtil 70 år efter udgangen af ophavsmandens dødsår.

5. Hvis I har et billede, der ikke er forsynet med fotografnavn eller hvor fotografen ikke på andre måder er kendt, er I ikke forpligtet til at bruge tid på at finde ud af, hvem ophavsmanden er.

Kontakt i stedet Visda og følg proceduren som nævnt ovenfor I pkt. 1.

6. Det påhviler brugeren (forlag, avis, privat) at afklare forholdet til rettighedsindehaveren og aftale pris og vilkår.

Arkiverne opbevarer billederne, finder dem frem, digitaliserer dem, sender dem, og de opkræver betaling for denne ydelse. Da det ikke ved en sådan levering er arkiverne, der foretager mangfoldiggørelsen, er det ikke dem, der skal aftale pris m.m. med fotografen eller dennes arvinger.

Denne pligt påhviler bruger, og arkiverne bør gøre opmærksom på dette i leveringsbetingelserne.

7. Kun den eller de, der har ophavsretten, har retten (og pligten) til at påklage overtrædelser.

Enkelt nok: rettighedsindehaveren påtaler. Ingen andre. Hvis ingen indehaver melder sig, så er der ingen påtale. Dog: den ideelle ophavsret (fx. navngivning) varer evigt (§75), og her påtaler det offentlige efter udløbet af beskyttelsesperioden.

8. Som udgangspunkt må man offentliggøre alle billeder, der er lovligt optaget og som ikke har et indhold, der er egnet til at nedgøre de fotograferede i offentligt omdømme.

Nu prøver vi på at springe diskussionen om "Etik" over, for det er en noget uhåndgribelig størrelse. Der er jo både etikken hos den enkelte avis eller hos det enkelte forlag eller hos den enkelte forfatter, og så er etiske problemstillinger i forhold til de fotograferede.

Det er et miskmask - og iøvrigt et misbrug af ordet "etik", der snart bruges i alle mulige og en del umulige sammenhænge.

Lad os i stedet være praktiske og bare forholde os til, om noget er lovligt eller ej, og her gælder Straffeloven. Bemærk: den gælder ikke i en bestemt tidsperiode! Der er ingen forældelse på overtrædelser: hvis det var forbudt at fotografere i 1917, så er det også forbudt at bringe billedet nu!

På den anden side er der næppe nogen, der vil gøre indsigelser, men alligevel...

Straffelovens §264¹ siger, at man ikke må fotografere personer, der befinder sig "på et ikke frit tilgængeligt sted", og det er kernen i det. Private hjem er ikke frit tilgængelige, og det er offentlige rum (haller, koncert- og foredragssale, osv.) for så vidt heller ikke. Der er nemlig nogen, der kan bestemme over stedet, og så skal de spørges.

Men hvis de eller den, der bliver fotograferet, er klar over det og accepterer, er der tale om et stiltiende samtykke, og så må man godt fotografere og dermed trykke billedet.

Kun ved egentlige "paparazzi-billeder" (der klart overtræder § 264) eller injurierende billeder (der er underkastet injurielovgivningen) kan der opstå problemer. Endelig: hvis der er tale om brug af billederne til reklameformål skal genkendelig personer som udgangspunkt spørges, for det er jo ikke sikkert, de vil stille op i den valgte reklamesammenhæng.

¹ § 264 a. Den, som uberettiget fotografere personer, der befinder sig på et ikke frit tilgængeligt sted, straffes med bøde, hæfte eller fængsel indtil 6 måneder. Det samme gælder den, der ved hjælp af kikkert eller andet apparat uberettiget iagttager sådanne personer.

Tillæg: Aftalelicens gældende for arkiver

VISDA – aftale om brug af billeder på Arkiv.dk

SLA har på vegne af sine medlemmer indgået en licensaftale med VISDA om betaling for at publicere billeder på Arkiv.dk. Aftalen omfatter også Det Kongelige Bibliotek, Rigsarkivet og landets museer.

Aftalen går i hovedtræk ud på, at arkiverne betaler et beløb pr. billede, der i Arkibas er registreret med status "Må publiceres". VISDA sørger derpå for udbetaling til fotografer, der gør krav på deres ophavsret til billederne.

Aftalebestemmelser

Billeder, der offentliggøres, skal publiceres uden ændringer, beskæringer eller manipulationer. Der skal udvises hensynsfuldhed og takt (dvs. ingen personfølsomme billeder).

Billederne skal have vandmærke (i Arkibas sker det automatisk, når man uploader et billede)

Fotografens navn skal nævnes, hvis det kendes - ellers angives ukendt.

Fotografer kan melde sig fra aftalen. Det er arkivernes pligt at sørge for, at de ikke publicerer billeder af fotografer, som er udmeldt af aftalen.

De udmeldte fotografer kan ses her: visda.dk/kunstnere-udenfor-aftalelicens.

Aftalen giver kun ret til at publicere billederne i digitale søgedatabaser – herunder Arkiv.dk.

Hvis arkivet ønsker at bruge billederne på egen hjemmeside, eller i trykte publikationer, gælder de sædvanlige ophavsretsbestemmelser. Arkiverne kan dog enkeltvis tegne aftale med VISDA om rettighed til publicering på hjemmeside, men da ordningen både er dyr og kun gælder for visning af få billeder ad gangen, kan den ikke anbefales lokalarkiverne.

Betaling

Arkivernes betaling ligger ved aftalens indgåelse på 12 øre pr. billede pr. år. Stykprisen falder, jo flere billeder der samlet er med i aftalen. Betalingen opkræves sammen med Arkibas-licensen.

Antallet af billeder fastlægges ved en optælling på Arkibas i efteråret.

Der skal betales for alle publicerede billeder i Arkibas, også dem, der ikke er omfattet af ophavsret.